

Boris VUKIĆEVIĆ\*

## CRNOGORSKI KADROVI U DIPLOMATSKOJ SLUŽBI SOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE

*ABSTRACT: This paper deals with the role of diplomats of Montenegrin affiliation in the Yugoslav diplomatic service during the era of socialist Yugoslavia (1945-1991). It lists all Yugoslav ambassadors with the Montenegrin republic affiliation, covering as well their roles in the diplomatic network and their backgrounds. It emphasizes the roles of both the ambassadors to other countries and heads of missions to international organizations, adding some of the consuls general as well. It also makes parallels with the previous (Kingdom of) Yugoslavia and the role of diplomats from Montenegro in its diplomatic service, and gives the conclusion on the importance of the heritage of the diplomacy of the socialist epoch for contemporary Montenegrin diplomacy.*

*KEYWORDS: Yugoslavia, Montenegro, diplomacy, ambassador, consul general, Non-Aligned Movement.*

Diplomatija Federativne Narodne Republike Jugoslavije / Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, odnosno tzv. druge ili Titove Jugoslavije, bila je, uzimajući u obzir broj stanovnika i ekonomski razvoj, nerasmjerno razvijena, što je bio izraz prije svega specifičnosti jugoslovenskog socijalizma, a onda i njenog opredjeljenja za izvanblokovsko, odnosno kasnije nesvrstano političko djelovanje. Činjenica da je, za razliku od predratne, Kraljevine Jugoslavije, socijalistička Jugoslavija imala znatno razvijeniji diplomatski aparat, sa mnogo većim brojem diplomatskih i konzularnih predstavništava, te da je, opet za razliku od prve Jugoslavije, ona bila država federalnog (a, nakon 1974, i konfederalni elementi bivaju snažnije naglašeni) tipa, dovela je do toga da su kadrovi iz nekih djelova zemlje bili znatno snažnije prisutni nego što je to bio slučaj ranije. Tu se svakako

---

\* Autor je vanredni profesor Fakulteta političkih nauka UCG.

izdvaja Crna Gora, iz koje je poticalo svega nekoliko šefova diplomatskih predstavništava Kraljevine Jugoslavije, a koja će dati, u periodu od 1945. do 1991. godine, gotovo osamdeset ambasadora i značajan broj generalnih konzula.

Za razliku od ostalih jugoslovenskih republika i pokrajina (s izuzetkom Srbije), Crna Gora je i prije nastanka zajedničke države Južnih Slovena imala iskustvo nezavisne države u modernom dobu, te je imala tradiciju, koliko god skromnu, stalnih diplomatskih predstavništava, kao i konzulata (posebno počasnih), i nešto razvijeniju ad hoc diplomatiju. Ipak, izuzmu li se počasni konzuli, kojih je bio jako velik broj, ali koji, po prirodi stvari, niti su diplomatski predstavnici, niti su državljani države koju reprezentuju, radilo se o svega četiri poslanstva. Bila su to poslanstva u Carigradu, Beogradu, Parizu i Vašingtonu,<sup>1</sup> koja su egzistirala u različitim periodima, pa se ne može ni reći da je Crna Gora imala diplomatsku mrežu u pravom smislu – jer nikad nije imala dva poslanstva istovremeno – i nekoliko konzulata, poput onog u Skadru, Trstu, Rimu, i Konzularne agencije u Kotoru, kao i ranije institucije hrvat-baša (tj. crnogorskih kapetana u Carigradu, u periodu prije sticanja međunarodnog priznanja),<sup>2</sup> koji su svi dominantno obavljali poslove prevashodno tehničke prirode, rješavajući životna i svakodnevna pitanja, a ne baveći se visokom diplomatijom, što uostalom i jeste priroda konzularnog posla. Ad hoc diplomatija, prevashodno oličena u posjetama vladara stranim državama, bila je razvijenija, pa je tako knjaz/kralj Nikola tokom svoje duge vladavine posjetio Sankt Peterburg, Beč, Carigrad, Pariz, Rim, Atinu, Beograd, London, neke od njih i više puta.<sup>3</sup> Nekoliko stranih vladara takođe je posjetilo Crnu Goru tokom XIX i početkom XX vijeka – prvo Fridrih II Avgust, saksonski kralj koji je boravio u privatnoj posjeti 1838. godine, a zatim i bugarski vladari Aleksandar Batenberški i Ferdinand I, kao i italijanski kralj Viktor Emanuel III, srpski kralj Aleksandar Obrenović, više prijestolonasljednika, a i austrougarski car Franjo Josif je formalno ušao na tlo Crne Gore prilikom susreta na granici sa crnogorskim vladarem.<sup>4</sup> Postojali su, takođe, državni organi koji su se, od 1874. godine kao Knjaževska kancelarija za spoljne poslove, potom kao jedno od šest odjeljenja Ministarstva, pa kao Ministarstvo inostranih djela, bavili spoljnim poslovima sve do kraja djelovanja crnogorske vlade u egzilu. Faktički nestanak crnogorske nezavisnosti nije značio i prestanak djelovanja crnogorske diplomatije, brojne aktivnosti su svjedočile njenom postojanju, sa kraljem i vladom u egzilu,

<sup>1</sup> R. Raspopović, *Istorija diplomatije Crne Gore 1711-1918*, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 2009, str. 273.

<sup>2</sup> Isto, str. 176, 182, 350, 359.

<sup>3</sup> Isto, str. 367-414.

<sup>4</sup> Isto, str. 216.

i tokom nekoliko godina nakon Podgoričke skupštine. Ipak, utapanje Crne Gore u novu državu, Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. Jugoslaviju) značilo je i nestanak bilo kakvog priznanja njene posebnosti i na drugim poljima, pa tako i na diplomatskom. Prirodno, u državi koja je bila unitarna, nije bilo neke formalizovane dinamike odnosa i kadriranja u državnim organima između njenih djelova, kao ni uvažavanja lokalne pripadnosti prilikom izbora na diplomatske funkcije. Tako, samo posmatrajući njihove biografije, odnosno mjesto rođenja i porijeklo, možemo uočiti svega nekoliko ličnosti koje su tokom postojanja Kraljevine Jugoslavije zauzimale najviše pozicije u diplomatskim predstavništvima. Istina, ni u drugim organima nije bilo velike zastupljenosti ljudi iz Crne Gore, pa je tokom cijelog postojanja Kraljevine SHS/Jugoslavije svega pet ljudi iz Crne Gore bilo na ministarskim pozicijama.<sup>5</sup>

Jovan Đonović (1883–1963) biće u kraćem periodu tokom 1930-ih godina poslanik Kraljevine Jugoslavije u Albaniji, i jedan je od rijetkih diplomata iz Crne Gore koji je došao do tog ranga (doduše, ne na osnovu diplomatskog iskustva, već zahvaljujući bliskosti sa kraljem Aleksandrom).<sup>6</sup> On je kasnije bio i delegat kraljevske vlade kod De Golovog Komiteta narodnog oslobođenja 1944. godine.<sup>7</sup> Najviše diplomatsko-konzularnih predstavništava Kraljevine Jugoslavije od svih diplomata iz Crne Gore vodio je Ivan Vukotić (1890–1945),<sup>8</sup> no i tu se uglavnom radilo o kratkim mandatima u manje važnim centrima. Pored službovanja u više poslanstava kao savjetnik i obavljanja poslova konzula u Skadru, Budimpešti, Đenovi i Istanbulu, Vukotić je u period od 1938. do 1941. bio redom poslanik u Kairu, Tirani i Rigi. Vojvoda Gavro Vuković (1852–1928), dugogodišnji šef crnogorske diplomatije, bio je imenovan 1923. za poslanika Kraljevine SHS u Carigradu, a nekadašnji ministar pravde Kraljevine Crne Gore Ljubomir Bakić (1877–1925) imenovan je na istu funkciju 1924. godine. Međutim, Vuković je poslije nekoliko dana penzionisan, a Bakić nakon nekoliko sedmica od imenovanja stavljen na raspolaganje, što pokazuje da su se njihovim imenovanjima rješavala kadrovska-personalna pitanja, a ne pitanje poslanstva u Turskoj, na koje oni nijesu formalno ni stupili.<sup>9</sup> Filip Dobrečić (1879-posli-

<sup>5</sup> Ž. M. Andrijašević, Š. Rastoder, *The History of Montenegro from Ancient Times to 2003*, Montenegro Diaspora Centre, Podgorica, 2006, str. 191.

<sup>6</sup> S. Mičić, "Yugoslav diplomats during the interwar period", *Balkanica Posnaniensia*, XXV, 2018, str. 152.

<sup>7</sup> S. Selinić, „Jugoslovenska diplomatija 1945–1950: stvaranje partijske diplomatije“, *Annal-es · Ser. hist. sociol.*, 24, 2014, str. 555.

<sup>8</sup> D. M. Kočić, *Jugosloveni u koncentracionom logoru Buhenvald, 1941-1945*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, str. 253.

<sup>9</sup> T. Župančić, „Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Turskoj – Carigrad, Ankara 1919–1945. (1890–1945)“, *Arhiv*, 2, 2004, str. 11.

je 1945), crnogorski diplomata, inače rođeni brat nadbiskupa barskog Nikole Dobrečića,<sup>10</sup> bio je nekoliko godina tokom 1920-ih generalni konzul Kraljevine SHS u Pečuju, potom u Rijeci.<sup>11</sup> Oko godinu, 1938–1939. godine, Dobrečić je bio poslanik Kraljevine Jugoslavije u Čileu. Jovan S. Plamenac (1873–1944), koji je bio predsjednik crnogorske vlade u egzilu, bio je imenovan za ministra-rezidenta Kraljevine SHS u Pragu, ali to je bilo samo formalno imenovanje pred penzionisanje.<sup>12</sup> Dragutin Matanović (1879–1932), koji je bio crnogorski generalni konzul, pa otpravnik poslova u Parizu, biće u jednogodišnjem periodu, takođe prije nego što je penzionisan, generalni konzul u Helsinkiju. Ante Seferović (1871–1953), koji je bio crnogorski počasni konzul u Kanadi, pa u Njujorku, bio je nakon formiranja Kraljevine SHS i njen dugogodišnji konzul u Montrealu. Kao diplomata porijeklom iz Crne Gore pominje se i Jovan Đurašković, koji je bio u više konzulata konzul ili žeran, pa je tako u kraćem periodu bio generalni konzul u Trstu 1940. godine.<sup>13</sup> Bilo je i drugih, koji su imali određenu ulogu u diplomatiji Kraljevine Jugoslavije, poput Vukašina Šećerovića,<sup>14</sup> koji ipak nije nikad bio na čelu nekog diplomatsko-konzularnog predstavništva, ili Milutina Đurišića, koji je jedno vrijeme bio i žeran, tj. vršilac dužnosti generalnog konzula u Kejptaunu.<sup>15</sup>

Posmatrajući mali broj relativno istaknutih diplomata iz Crne Gore u prvoj Jugoslaviji, tim prije se uočava već značajan broj crnogorskih kadrova na vrlo istaknutim mjestima u prvim godinama nakon Drugog svjetskog rata i uspostavljanja jugoslovenske socijalističke federacije. Naravno, u periodu međuratne jugoslovenske države možemo samo govoriti o nekim ličnostima koje su poticale sa prostora nekadašnje (ili današnje) crnogorske države, a ne o nekim crnogorskim kadrovima. No, i taj broj nije bio veliki i, posmatramo li pojedinačne slučajeve, uglavnom se odnosi na šefove manje važnih diplomatskih ili konzularnih predstavništava, na čijem čelu su ove ličnosti bile u kraćim periodima, ili čak nijesu ni stupili na funkciju nego se radilo o nekoliko mjeseci – praktično radi dopune penzijskog staža.

<sup>10</sup> Š. Rastoder, *Crna Gora u egzilu*, knjiga I, Almanah, Podgorica, 2004, str. 328.

<sup>11</sup> I. Jovović, „Šimun Milinović, nadbiskup barski (1886–1910)“, *Matica*, proljeće 2012, str. 236.

<sup>12</sup> S. Burzanović, „Jedan neuspjeli državni projekat Jovana Plamenca iz 1941. godine“, *Matica*, proljeće/ljeto 2010, str. 145.

<sup>13</sup> A. Colleoni, *Il ruolo geopolitico dei consoli a Trieste dal 1732 a 2006*, Edizioni Italo Svevo - Università Studi Trieste, Trieste, str. 785.

<sup>14</sup> M. F. Petrović, „Pljevljaci u službi diplomatije Kraljevine Jugoslavije (1919–1945)“, *Glasnik Zavičajnog muzeja*, 8–9, 2013, str. 265.

<sup>15</sup> L. Opojević, „Generalni konzulat Kraljevine Jugoslavije u Kejptaunu 1941–1945 (1941–1946)“, *Arhiv, Časopis Arhiva Srbije i Crne Gore*, 1–2, 2003, str. 66.

### **Crnogorski kadrovi na najvažnijim diplomatskim adresama u diplomatiji FNRJ/SFRJ**

Već u prvim poratnim godinama primjetan je značajan broj jugoslovenskih diplomata iz Crne Gore. Jedna od razlika u odnosu na prethodni period zasigurno je to što su mnoga mjesta od značaja u diplomatsko-konzularnoj mreži nove jugoslovenske države bila popunjena partijskim i boračkim kadrovima, a tu je Crna Gora, s obzirom na snažno prisustvo u vojnom vrhu i, još od izbora 1920, veliku prisutnost Komunističke partije, bila uključena nesrazmjerno svojoj veličini, pa će relativno veličini crnogorski kadrovi postati najbrojniji u SSIP-u.<sup>16</sup> Tome u prilog govore i podaci da je u jednom trenutku, uprkos njenih 3% udjela u stanovništvu Jugoslavije, Crna Gora imala 12% diplomata, 17% generala i 15% zaposlenih u saveznoj administraciji.<sup>17</sup> Istina, jedan broj diplomata, pa i sam ministar inostranih poslova u periodu od 1946. do 1948, Stanoje Simić, preuzeti su iz diplomatskog kadra prethodne jugoslovenske države, onda kada nijesu u očima novih vlasti bili kompromitovani, i tu nije bilo značajnih kadrova iz Crne Gore. Crnogorski kadrovi posebno će biti prisutni u novonastalim tzv. narodnim demokratijama – Poljskoj, Bugarskoj, Rumuniji, i samom Sovjetskom Savezu, gdje su bili poslani uglavnom prekaljeni partijski aktivisti i rukovodioci. Na samom početku, kako je KPJ preuzimala diplomatiju države u svoje ruke, iz diplomatije su uklonjeni samo stari kadrovi koji su bili najodaniji bivšem režimu. Ipak, već krajem četrdesetih, nakon Rezolucije Informbiroa, Partija je ostvarila potpunu prevlast u diplomatiji.<sup>18</sup> Već 1949. će u Ministarstvu inostranih poslova među zaposlenima biti više od 54% članova KPJ, ali ako se uzmu u obzir samo ambasadori, poslanici, savjetnici, generalni konzuli, konzuli i delegati, bilo ih je skoro 85%.<sup>19</sup> Najvažniju ulogu u odabiru kadrova u diplomatiji u tom periodu imalo je Odjeljenje za kadrove u inostranstvu Uprave za kadrove CK KPJ. Kriterijumi su bili partijska podobnost, stručnost, uključujući znanje stranih jezika i završen fakultet društvenih nauka, a onda i republička pripadnost.<sup>20</sup> Kasnije će, kako to opisuje jugoslovenski diplomata Nedeljko Zorić, govoreći o svom imenovanju za ambasadora, republičke kadrovske komisije (između ostalih) isticati kandidate, potom je listu sužavala Uprava

<sup>16</sup> Ž. Jazić, *Moj pogled na diplomatiju (1957-2005)*, Čigoja štampa, Nevenka Jazić, Beograd, 2010, str. 62.

<sup>17</sup> M. Špadijer, *Vladimir Popović Španac, 1914-1972*, Matica crnogorska, Podgorica, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, Zagreb, 2021, str. 294.

<sup>18</sup> S. Selinić, „Jugoslovenska diplomatija 1945–1950: stvaranje partijske diplomatije“, *Annales · Ser: hist. sociol.*, 24, 2014, str. 554.

<sup>19</sup> Isto, str. 557.

<sup>20</sup> Isto, str. 558.

za kadrovske poslove, a konačan odabir vršio je predsjednik Tito.<sup>21</sup> Uvidjevši da je kod mladeg, komunističkog kadra, problem bila stručnost i nepoznavanje stranih jezika, u okviru Ministarstva inostranih poslova je 1946. osnovana Diplomatska škola, koja je postojala do 1949. godine, i predstavljala je jedan vid jednogodišnjeg (kasnije trosemestralnog) doškoloavanja članova Partije. Nju je naslijedila Novinarsko-diplomatska škola, koja je postojala od 1948. do 1952. godine, koja je uspjela da da oko 200 diplomiranih stručnjaka iz oblasti novinarstva i diplomatije.<sup>22</sup> Ovu školu su završili, između ostalih, kasniji ambasadori Dragoljub Vujica, Dragoljub Kontić, Svetislav Pule Vujović, Gašo Vučinić, Mišo Vlahović, Sulejman Redžepagić (koji je kasnije doktorirao pravo), a studije je započeo i Hamdija Fetahović, koji je potom završio filozofski fakultet.

U to vrijeme, u naročito u osjetljivom trenutku raskida sa SSSR-om, u Veliku Britaniju za ambasadora odlazi Obrad Cicmil (1904–1976),<sup>23</sup> jedan od značajnih diplomata FNRJ/SFRJ iz Crne Gore, na tom mjestu od 1948. do 1950,<sup>24</sup> prethodno u kraćem periodu poslanik pa prvi jugoslovenski ambasador u Bugarskoj (1948),<sup>25</sup> istaknuti borac u partizanskom pokretu. Cicmil će, međutim, do kraja postojanja socijalističke Jugoslavije ostati i jedini crnogorski kadar koji je vodio jugoslovensko diplomatsko predstavništvo na toj važnoj međunarodnoj adresi. Tek će prof. dr Miloš Radulović (1929–2017) postati ambasador u Velikoj Britaniji 1996. (i biti na toj poziciji do 1999), ali tada će već biti riječ o Saveznoj Republici Jugoslaviji, odnosno federaciji Srbije i Crne Gore.<sup>26</sup> Cicmil je u diplomatskoj karijeri inače službovao i kao poslanik u Pakistanu, od 1951. do 1953,<sup>27</sup> i ambasador u Kanadi, od 1955. do 1958. godine.<sup>28</sup> U Kanadi su ambasadori bili i druga dva Crnogorca – Krsto Bulajić (1920–2009), od 1981. do 1985,<sup>29</sup> i, neposredno nakon njega, Vladimir Pavićević (1938), od 1985. do 1989.<sup>30</sup> Pavićević je u diplomatskoj karijeri posebno bio aktivan u multilateralnoj diplomatiji. Od značajnih svjetskih država, potrebno je svakako istaći dvojicu velikih jugoslovenskih diplomata

<sup>21</sup> N. L. Zorić, *Zapisi jugoslovenskog diplomate 1948–1983*, Službeni glasnik, Beograd, 2011, str. 395.

<sup>22</sup> S. Selinić, „Jugoslovenska diplomatija 1945–1950: stvaranje partijske diplomatije“, *Annales · Ser. hist. sociol.*, 24, 2014, str. 560.

<sup>23</sup> Na nekim mjestima se kao godina rođenja navode i 1905. i 1915. godina. *Jugoslovenski savremenici: Ko je ko u Jugoslaviji*, glavni redaktor R. Rajović, Hronometar, Beograd, str. 147.

<sup>24</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 41/48; *Službeni list FNRJ*, br. 42/50.

<sup>25</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 12/48.

<sup>26</sup> B. Kralj, *Ko je ko u parlamentarizmu u Crnoj Gori*, Oktoih, Podgorica, 2007, str. 150.

<sup>27</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 14/51; *Službeni list FNRJ*, br. 33/53; *Službeni list FNRJ*, br. 38/53.

<sup>28</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 22/55; *Službeni list FNRJ*, br. 30/58.

<sup>29</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 22/81; *Službeni list SFRJ*, br. 48/85.

<sup>30</sup> *Službeni list SFRJ*, br. br. 48/85; *Službeni list SFRJ*, br. 51/89.



– Vladimira Popovića Španca (1914–1972), između 1946. i 1948,<sup>31</sup> i Veljka Mićunovića (1916–1982), između 1956. i 1958,<sup>32</sup> jugoslovenske ambasadore u SSSR-u (Mićunović je bio i nerezidentni ambasador u Mongoliji). Mićunović će u još jednom periodu, od 1969. do 1971, biti ambasador u SSSR-u,<sup>33</sup> što je bilo izuzetno rijetko u praksi jugoslovenske diplomatije. Pored Mićunovića, samo su Dalibor Soldatić (u Meksiku) i Radivoj Uvalić (u Indiji) bili u dva navrata imenovani za ambasadore u istoj zemlji.<sup>34</sup> O svoja dva ambadorska mandata u Moskvi Mićunović je ostavio dvije knjige sjećanja,<sup>35</sup> vrlo dragocjene za istraživanje ne samo jugoslovensko-sovjetskih odnosa već i ukupno sagledavanje kompleksa međunarodnih odnosa u kontekstu Hladnog rata. Pored njih, u SSSR ambasador je bio i Milorad Pešić (1921–2009), od 1971. do 1975. godine.<sup>36</sup> Pešić je zatim bio i zamjenik saveznog sekretara za inostrane poslove, pa ambasador u Austriji (od 1981. do 1985).<sup>37</sup> Kasnije, od 1978. do 1982. je ambasador u SSSR<sup>38</sup> (i stalni predstavnik u Savjetu za uzajamnu ekonomsku pomoć – SEV) bio i Marko Orlandić (1930–2019), nakon toga i predsjednik Predsjedništva SR Crne Gore (1983–1984). Vladimir Popović je bio i ambasador u SAD od 1950. do 1954,<sup>39</sup> da bi potom bio i ambasador u NR Kini, i nerezidentni ambasador u Vijetnamu, od 1955. do 1958. godine.<sup>40</sup> Kasnije je bio i šef Generalnog sekretarijata predsjednika Tita. Popović je jedini jugoslovenski ambasador koji je bio šef diplomatskih predstavništava u sva tri najznačajnija centra svjetske politike, Moskvi, Vašingtonu i Peking. Njegov dolazak u Vašington, u veoma važnom momentu, sam je po sebi bio poruka, budući da je Tito poslao na to mjesto predratnog člana CK, koji je važio za hrabrog čovjeka, beskrajno odanog Titu, koji je uživao njegovo ogromno povjerenje.<sup>41</sup> I Veljko Mićunović je bio jugoslovenski ambasador u SAD-u, i to između 1962. i 1967. godine,<sup>42</sup> pa je učestvovao i u organizaciji prve Titove posjete SAD i njegovog susreta sa pred-

<sup>31</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 75/48.

<sup>32</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 11/56; *Službeni list FNRJ*, br. 19/57; *Službeni list FNRJ*, br. 45/58.

<sup>33</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 35/62; *Službeni list SFRJ*, br. 26/67.

<sup>34</sup> Uvalić je na putu da stupi na dužnost po drugi put poginuo u saobraćajnoj nesreći u Iranu 1971. godine. Ž. Jazić, *Moj pogled na diplomatiju (1957-2005)*, Čigoja štampa, Nevenka Jazić, Beograd, 2010, str. 34-35.

<sup>35</sup> V. Mićunović, *Moskovske godine 1956/1958*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1977; V. Mićunović, *Moskovske godine, 1969/1971*, Jugoslovenska revija, Beograd, 1984.

<sup>36</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 41/71; *Službeni list SFRJ*, br. 48/75.

<sup>37</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 53/81; *Službeni list SFRJ*, br. 59/81; *Službeni list SFRJ*, br. 57/85; *Službeni list SFRJ*, br. 61/85.

<sup>38</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 3/79; *Službeni list SFRJ*, br. 50/82.

<sup>39</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 30/50; *Službeni list FNRJ*, br. 11/54.

<sup>40</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 18/55; *Službeni list FNRJ*, br. 3/58.

<sup>41</sup> T. Jakovina, *Od Preka do vrha svijeta*, Fraktura, Zaprešić, 2020, str. 101.

<sup>42</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 47/69; *Službeni list SFRJ*, br. 41/71.

sjednikom Kenedijem 1963. godine. Cvijeto Job, dugogodišnji jugoslovenski diplomata, Mićunovića naziva najmudrijim i najpoštovanijim jugoslovenskim ambasadorom u Vašingtonu.<sup>43</sup> U bogatoj diplomatskoj karijeri Mićunović je bio i pomoćnik, pa kasnije zamjenik saveznog sekretara za inostrane poslove, kao i predsjednik Odbora za spoljnu politiku Savezne skupštine. Mićunović se spremao za još jedan ambadorski mandat u jednom važnom diplomatskom centru – u Parizu, ali na tu poziciju nije otišao jer je moždani udar prekinuo njegovu diplomatsku karijeru.<sup>44</sup> Ambasador u Francuskoj bio je, od 1975. do 1979,<sup>45</sup> na završetku jedne bogate diplomatske karijere, Radomir Radović (1918–2000). U Japanu su službovali Vladimir Rolović (1916–1971), od 1962. do 1967, Krsto Bulajić, od 1967. do 1970,<sup>46</sup> Ranko Radulović (1930–2015) (od 1989. do 1994, prvo kao ambasador SFRJ, pa SRJ).<sup>47</sup> Radulović je u karijeri bio i prvi sekretar Ambasade u SAD, otpravnik poslova u Etiopiji, a u tri navrata je bio pomoćnik saveznog sekretara u SIV-u, uključujući i sekretara za inostrane poslove.

### Diplomate u susjedstvu, Istočnom bloku i Južnoj Evropi

Mogu se uočiti dvije grupe država u kojima su crnogorski kadrovi na čelu ambasada bili značajno zastupljeni – te dvije grupe donekle se preklapaju jer su to, sa jedne strane zemlje tadašnjeg Istočnog bloka, odnosno komunističke zemlje Istočne Evrope, a sa druge susjedne zemlje Južne Evrope. Kao što je već navedeno, već po završetku rata, više političkih i partijskih kadrova iz Crne Gore vodiće jugoslovenska predstavništva u novonastalim „narodnim demokratijama”. Neki od njih, stari partijski kadrovi, opredijeliće se za Rezoluciju Informbiroa – tako je Radonja Golubović (1906–1984), prvi poratni ministar unutrašnjih poslova NR Crne Gore, bio ambasador u Rumuniji od 1947. do 1948,<sup>48</sup> kada je napustio službu, opredijelivši se za Rezoluciju Informbiroa,<sup>49</sup> i prešao u SSSR, gdje će ostati dokraja života. S druge strane, Božo Ljumović (1896–1986), istaknuti revolucionar, ambasador u Poljskoj od 1945. do 1946,<sup>50</sup> po povratku u zemlju potpredsjednik Vlade

<sup>43</sup> T. Jakovina, Sjećanja koja čine povijest – Razgovor s Cvijetom Jobom, dugogodišnjim diplomatom i veleposlanikom FNRJ/SFRJ, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 35 No. 3, 2003, str. 1037.

<sup>44</sup> T. Jakovina, *Od Preka do vrha svijeta*, Fraktura, Zaprešić, 2020, str. 171.

<sup>45</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 48/75; *Službeni list SFRJ*, br. 59/79.

<sup>46</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 31/67; *Službeni list SFRJ*, br. 55/70.

<sup>47</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 64/89.

<sup>48</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 48/47; *Službeni list FNRJ*, br. 67/48.

<sup>49</sup> S. Selinić, „Jugoslovenska diplomatija 1945–1950: stvaranje partijske diplomatije“, *Annales · Ser. hist. sociol.*, 24, 2014, str. 558.

<sup>50</sup> P. Žurek, „Pitanje poslijeratnih granica Poljske i Jugoslavije u odnosima dviju država (1945–1946)“, *Historijski zbornik*, 2, 2018, str. 324, 329–330; *Službeni list FNRJ*, br. 100/46.



NR Crne Gore, uhapšen je i proveo je u zatvorima niz godina.<sup>51</sup> Nakon rata, i mjesto u Bugarskoj pokrivali su dvojica kadrova iz Crne Gore – Nikola Kovačević Stari (1890–1964), od 1945. do 1947. godine,<sup>52</sup> stari komunistički kadar,<sup>53</sup> i, kao što je pomenuto, Obrad Cicmil. Kasnije će, u svim socijalističkim državama u Evropi s izuzetkom Istočne Njemačke, Jugoslaviju predstavljati diplomate iz Crne Gore. Tako je ambasador u Mađarskoj, od 1956. do 1960,<sup>54</sup> u osjetljivom periodu nakon gušenja Mađarske revolucije, bio Jovo Kapičić (1919–2013), kasnije i ambasador u Švedskoj, u Rumuniji (od 1954. do 1958),<sup>55</sup> a potom i Čehoslovačkoj (od 1961. do 1965)<sup>56</sup> ambasador je bio Nikola Vujanović (1911–1981),<sup>57</sup> dok je u Čehoslovačkoj od 1978. do 1982. službovao kao ambasador,<sup>58</sup> i Miodrag Mišo Vlahović (1924–2006), kasnije (1984–1985) predsjednik Predsjedništva SR Crne Gore. U Bugarskoj je kasnije, od 1987.<sup>59</sup> do 1996. bio ambasador, prvo SFRJ, pa SRJ Milenko Stefanović (1932), koji je na to mjesto otišao nakon što je vodio Republički komitet za odnose sa inostranstvom SR Crne Gore. Arso Milatović (1912–1988) je bio na čelu diplomatskog predstavništva Jugoslavije u tri socijalističke države – bio je poslanik u Albaniji (od 1956. do 1958),<sup>60</sup> ambasador u Rumuniji (od 1960. do 1965)<sup>61</sup> i ambasador u Poljskoj (1967–1970),<sup>62</sup> a prethodno je bio i šef vojne misije FNRJ u Bugarskoj. U Albaniji je ambasador bio, od 1979. do 1983.<sup>63</sup> i Branko Komatina (1921–2008). I Veljko Milatović (1921–2004), kasnije predsjednik Skupštine i predsjednik Predsjedništva SR Crne Gore, radio je desetak godina u DSIP-u, i između ostalog bio načelnik Uprave za socijalističke zemlje i ministar savjetnik i otpravnik poslova u Varšavi.

Kadrovi iz Crne Gore su, u nekom trenutku, vodili ambasade u svim zemljama koje izlaze na Sredozemno more u kojim je Jugoslavija imala ambasadu, sem Španije, sa kojom su odnosi uspostavljeni tek nakon Frankove smrti. Ambasador u Italiji (nerezidentno i na Malti), jednoj od važnih država

<sup>51</sup> *Istorijski leksikon Crne Gore*, knj. 4, urednici Š. Rastoderi Ž. M. Andrijašević, Daily Press – Vijesti, 2006, str. 843-844.

<sup>52</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 1/47.

<sup>53</sup> S. Selinić, „Jugoslovenska diplomatija 1945–1950: stvaranje partijske diplomatije“, *Annales · Ser. hist. sociol.*, 24, 2014, str. 557.

<sup>54</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 53/56; *Službeni list FNRJ*, br. 7/60.

<sup>55</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 51/54; *Službeni list FNRJ*, br. 6/58.

<sup>56</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 39/61; *Službeni list SFRJ*, br. 38/65.

<sup>57</sup> N. Racković, *Leksikon crnogorske kulture*, DOB, Podgorica, 2009, str. 801.

<sup>58</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 58/78; *Službeni list SFRJ*, br. 50/82.

<sup>59</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 72/87.

<sup>60</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 23/56.

<sup>61</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 6/60; *Službeni list SFRJ*, br. 25/65.

<sup>62</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 37/67; *Službeni list SFRJ*, br. 47/70.

<sup>63</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 52/79; *Službeni list SFRJ*, br. 53/83.

za jugoslovensku spoljnu politiku, posebno zbog delikatnog pitanja razgraničenja, u periodu od 1971. do 1975. bio je Mišo Pavićević (1915–1995).<sup>64</sup> Pavićević je bio jedan od najistaknutijih jugoslovenskih diplomata, službovao je i kao šef Stalne misije u OUN u Njujorku od 1960. do 1963,<sup>65</sup> a jedini je crnogorski kadar koji je vodio SSIP, kao vršilac dužnosti, od decembra 1968. do aprila 1969 (do tada je bio zamjenik saveznog sekretara). Uprkos povremenim špekulacijama da bi neki od diplomata iz Crne Gore, poput Pavićevića,<sup>66</sup> Veljka Mićunovića, Vladimira Popovića, i, kasnije, Marka Orlandića,<sup>67</sup> mogao stati na čelo SSIP-a, to se ipak nikad nije desilo, pa je, uprkos velikoj zastupljenosti u diplomatskoj službi, (Jovo Kapičić svjedoči da je u jednom trenutku početkom 1960-ih samo iz cetinjskog kraja bilo na funkciji osam ambasadora, a iz Makedonije nijedan, dok je iz Bosne i Hercegovine bio jedan),<sup>68</sup> Crna Gora ostala jedina jugoslovenska republika koja nije dala saveznog sekretara za inostrane poslove. Na tom mjestu su se, od proglašenja FNRJ 1945. godine, nalazili Hrvati Tito, Josip Vrhovec i Budimir Lončar, Srbi Stanoje Simić, Koča Popović, Marko Nikezić (doduše, porijeklom iz Bara, iz Crne Gore), Mirko Tepavac (kadar Vojvodine) i Miloš Minić, Raif Dizdarević iz Bosne i Hercegovine, Lazar Mojsov iz Makedonije i Edvard Kardelj iz Slovenije. Mišo Pavićević bio je i ambasador u Turskoj, od 1953. do 1955, i u Grčkoj, od 1955. do 1958. godine.<sup>69</sup> Ambasador u Grčkoj bio je, tokom kratke diplomatske karijere, od 1961. do 1965. godine<sup>70</sup> i proslavljeni general i raniji načelnik Generalštaba JNA Peko Dapčević (1913–1999), kao i jedan od istaknutih ambasadora FNRJ/SFRJ, Dragomir Drago Vučinić (1919–1991), koji je pored službovanja kao ambasador u Grčkoj u delikatnom periodu pukovničke diktature, od 1969. do 1973,<sup>71</sup> bio prije toga i poslanik/ambasador u Austriji, od 1953. do 1955,<sup>72</sup> i ambasador u Turskoj, od 1955. do 1958.<sup>73</sup> Prva dva šefa diplomatske misije Jugoslavije na Kipru bili su takođe iz Crne Gore – prvo Marko Vujačić (1909–1990), koji je od 1960. do 1963. vodio Ambasadu kao stalni otpravnik poslova, a potom

<sup>64</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 49/71; *Službeni list SFRJ*, br. 31/72; *Službeni list SFRJ*, br. 55/75; *Službeni list SFRJ*, br. 61/75.

<sup>65</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 50/60; *Službeni list SFRJ*, br. 42/63.

<sup>66</sup> R. Petković, *Subjektivna istorija jugoslovenske diplomatije 1943-1991*, Službeni list SRJ, Beograd, 1995, str. 149.

<sup>67</sup> Isto, str. 150; T. Jakovina, *Od Preka do vrha svijeta*, Fraktura, Zaprešić, 2020, str. 389.

<sup>68</sup> T. Nikčević, *Goli otoci Jova Kapičića*, V. B. Z., Zagreb, 2010, str. 144.

<sup>69</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 15/54; *Službeni list FNRJ*, br. 21/55; *Službeni list FNRJ*, br. 38/55; *Službeni list FNRJ*, br. 21/58.

<sup>70</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 33/61; *Službeni list SFRJ*, br. 38/65.

<sup>71</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 37/69; *Službeni list SFRJ*, br. 50/73.

<sup>72</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 61/52; *Službeni list FNRJ*, br. 9/54; *Službeni list FNRJ*, br. 38/55.

<sup>73</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 56/55; *Službeni list FNRJ*, br. 34/58.

Branko Vučinić (1918–1996),<sup>74</sup> dugogodišnji Titov lični sekretar, od 1963. do 1967. godine.<sup>75</sup> Novonastala kiparska država (do tada pod britanskom vlašću) imala je značajno mjesto u jugoslovenskoj spoljnoj politici, pa je njen predsjednik, arhiepiskop Makarios, bio učesnik prve Konferencije nesvrstanih u Beogradu 1961. godine. Jugoslavija i Kipar će, uz nešto kasnije Maltu, biti jedine članice Pokreta nesvrstanih iz Evrope. Kasnije će na Kipru službovati kao ambasador i Petar Bošković (1931–2011), od 1988,<sup>76</sup> pa sve do 1993 (posljednje dvije godine kao ambasador SRJ).<sup>77</sup>

### Ambasadori iz Crne Gore u Zapadnoj Evropi

Što se tiče Zapadne Evrope, tu su crnogorski kadrovi bili nešto manje zastupljeni, ali je i tamo službovalo više istaknutih diplomata. Pored spomenutih Cicmila i Radovića, potrebno je istaći i Miloša Lalovića (1921–2001), ambasadora u Belgiji koji je pokrивao i Luksemburg, od 1967. do 1971,<sup>78</sup> Branka Draškovića (1912–1979), koji se istakao kao novinar, jedno vrijeme i direktor beogradske „Politike“,<sup>79</sup> a bio je ambasador u Holandiji od 1958. do 1961,<sup>80</sup> Gojka Žarkovića (1921–1993), koji je bio ambasador u Norveškoj, i nerezidentni ambasador na Islandu od 1974. do 1979,<sup>81</sup> kao i već pomenutog ambasadora u Švedskoj (od 1960. do 1962)<sup>82</sup> Jova Kapičića, i ambasadora u Norveškoj (poslanik od 1955. do 1956, ambasador od 1956. do 1960, nerezidentni poslanik i na Islandu od 1958. do 1960),<sup>83</sup> potom u Švedskoj, od 1970. do 1971. godine,<sup>84</sup> Vladimira Rolovića. Rolovića su ubili ustaški teroristi upravo dok je službovao kao ambasador u Švedskoj. Napadi na jugoslovenske diplomate bili su relativno česti, posebno u državama u kojima je bila brojna i aktivna četnička i ustaška emigracija.<sup>85</sup>

<sup>74</sup> S. Simović, *Piperski pomenik*, Savez udruženja boraca i antifašista Crne Gore, Podgorica, 2020, str. 127–128.

<sup>75</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 30/63; *Službeni list SFRJ*, br. 31/67.

<sup>76</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 57/88.

<sup>77</sup> N. Racković, *Leksikon crnogorske kulture*, DOB, Podgorica, 2009, str. 85.

<sup>78</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 37/67; *Službeni list SFRJ*, br. 40/67; *Službeni list SFRJ*, br. 56/71; *Službeni list SFRJ*, br. 18/72.

<sup>79</sup> N. Racković, *Leksikon crnogorske kulture*, DOB, Podgorica, 2009, str. 178–179.

<sup>80</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 8/58; *Službeni list FNRJ*, br. 39/61.

<sup>81</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 45/74; *Službeni list SFRJ*, br. 49/74; *Službeni list SFRJ*, br. 21/79; *Službeni list SFRJ*, br. 34/79.

<sup>82</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 8/60; *Službeni list FNRJ*, br. 39/62.

<sup>83</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 56/55; *Službeni list FNRJ*, br. 48/56; *Službeni list FNRJ*, br. 51/58; *Službeni list FNRJ*, br. 34/60; *Službeni list FNRJ*, br. 45/60; *Službeni list FNRJ*, br. 8/61.

<sup>84</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 46/70.

<sup>85</sup> Tako su se, u različitim periodima, na meti napada nalazili i drugi crnogorski kadrovi, poput generalnog konzula u Torontu Božidara Stanića, ili ambasadora u Argentini Momčila Vučkovića, ali bez tragičnih posljedica.

Ambasador u Švajcarskoj od 1982. do 1987.<sup>86</sup> bio je Sulejman Redžepagić (1928–2005), koji je na to mjesto otišao sa pozicije člana Predsjedništva SR Crne Gore. Pomenuti Drago Vučinić i Milorad Pešić bili su na čelu diplomatskog predstavništva Jugoslavije u Austriji. Posebno treba istaći da je Stana Tomašević, kasnije Stana Tomašević-Arnesen, (1921–1983) bila imenovana za prvu ženu ambasadora SFRJ, kada je otišla na poziciju ambasadorke u Norveškoj, nerezidentno i na Islandu, između 1963. i 1967.<sup>87</sup> Kasnije će (od 1974. do 1978)<sup>88</sup> Stana Tomašević-Arnesen biti i ambasadorka u Danskoj. Neposredno nakon njenog imenovanja, za ambasadorku u Švajcarskoj je imenovana Mara Radić, kadar Bosne i Hercegovine, a do kraja postojanja SFRJ pridružilo im se još svega desetak žena – među njima još jedna Crnogorka – Sonja Dapčević-Oreščanin (1923–1993). Još nekoliko istaknutih žena-diplomata, iako nijesu dostigle rang ambasadora bile su iz Crne Gore, poput Zagorke Ilić (1932–2003) koja je dugo godina službovala u misijama Jugoslavije u OUN, gdje je bila i šef jugoslovenske delegacije u Komisiji OUN za ljudska prava. Mali broj žena u visokoj diplomatiji bio je odraz vremena, a ne neka jugoslovenska specifičnost, a treba ipak napomenuti i to da je Milka Planinc (iz Hrvatske), kao predsjednica SIV-a od 1982. do 1986. bila jedina žena šef vlade jedne socijalističke države u svijetu.

Od važnih diplomatskih centara u Zapadnoj Evropi crnogorski kadrovi nijesu bili ambasadori samo u Zapadnoj Njemačkoj, kao ni Svetoj Stolici, gdje su, nakon što je 1966, odnosno 1970. Jugoslavija postala jedina evropska socijalistička država koja ima diplomatske odnose sa njom, ambasadori po pravilu bili katolici, trojica iz Hrvatske, dvojica iz Slovenije, a jedan Hrvat iz Bosne i Hercegovine.<sup>89</sup>

### **Crnogorski kadrovi na čelu diplomatskih predstavništava na drugim kontinentima: u službi nesvrstanosti**

Kako se, od sredine pedesetih godina, Jugoslavija sve više orijentiše ka izvanblokovskoj, prvo tzv. (blokovski) neangažovanoj, a potom nesvrstanoj politici, a uporedo sa procesom dekolonizacije koji svoj vrhunac doživljava na prelazu iz šeste u sedmu deceniju XX stoljeća nastaje veći broj novih država, počinje i širenje jugoslovenske diplomatske mreže na prostore tzv. trećeg svijeta. Na taj način jugoslovenska diplomatska mreža postaje jedna od većih u svijetu, a u svakom slučaju daleko prevazilazi veličinu zemlje. U

<sup>86</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 48/82; *Službeni list SFRJ*, br. 53/87.

<sup>87</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 36/63; *Službeni list SFRJ*, br. 46/63; *Službeni list SFRJ*, br. 34/67; *Službeni list SFRJ*, br. 38/67.

<sup>88</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 43/74; *Službeni list SFRJ*, br. 51/78.

<sup>89</sup> B. Vukićević, "Ostpolitik in the Adriatic: the Holy See and Tito's Yugoslavia", *Journal of Mediterranean Studies*, Vol. 26, No. 2, 2017, str. 183.

tom širenju diplomatske mreže na države Latinske Amerike, Afrike i Azije, takođe će biti u velikoj mjeri zastupljeni kadrovi iz Crne Gore. Još i prije toga, istaknuti diplomata Mišo Pavićević će, na početku svoje diplomatske karijere, biti poslanik u Argentini, od 1951. do 1953. (nerezidentno je pokrivaio i Paragvaj i Urugvaj).<sup>90</sup> Tako će ambasadori u Latinskoj Americi biti Radomir Radović, u Čileu, od 1969. do 1973,<sup>91</sup> Slavko Šuković (1938–2007), u Meksiku, od 1985. do 1989,<sup>92</sup> nerezidentno i u Hondurasu i Gvatemali, kasniji ambasador SRJ u Venecueli, koji je veliki dio karijere proveo u hispanofonim zemljama zbog dobrog poznavanja španskog jezika;<sup>93</sup> Stevo Šoć (1920–2004) u Kolumbiji, od 1980. do 1984. godine,<sup>94</sup> Momčilo Vučeković (1923–1998), u Argentini, od 1976. do 1980. godine<sup>95</sup> i nerezidentno u Paragvaju, Dragoljub Vujica (1920–2011), u Urugvaju od 1971. do 1975,<sup>96</sup> dugo istaknuta ličnost Uprave za štampu i informacije u Saveznom sekretarijatu za inostrane poslove (SSIP), više godina i portparol SSIP-a, a ranije i direktor Informacionog centra Jugoslavije u Njujorku; Vojislav Pečić (1924–1991) u Brazilu od 1981. do 1985,<sup>97</sup> Vojo Daković (1921–2004), raniji direktor Jugoslovenskog informativnog centra u Parizu,<sup>98</sup> na Kubi (od 1970. do 1974),<sup>99</sup> Mihajlo Popović (1934–2005), takođe na Kubi, od 1986. do 1990,<sup>100</sup> koji će na to mjesto preći sa mjesta direktora Kombinata aluminijuma Titograd, ranije šef predstavništva Privredne komore Jugoslavije u Havani. Svetislav Pule Vujović (1929–2018), bio je ambasador SFRJ u Panami od 1983. do 1988, nerezidentno u Kostariki,<sup>101</sup> a i Danilo Lekić Španac (1913–1986) prije drugih važnih diplomatskih funkcija bio je ambasador u Brazilu od 1957. do 1961, kao i nerezidentni poslanik u Venecueli od 1957. do 1960,<sup>102</sup> a sa te pozicije je imenovan za pomoćnika saveznog sekretara za inostrane poslove.<sup>103</sup>

<sup>90</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 49/51; *Službeni list FNRJ*, br. 50/51; *Službeni list FNRJ*, br. 39/53.

<sup>91</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 37/69; *Službeni list SFRJ*, br. 50/73.

<sup>92</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 56/85; *Službeni list SFRJ*, br. 23/86; *Službeni list SFRJ*, br. 42/87; *Službeni list SFRJ*, br. 52/89; *Službeni list SFRJ*, br. 70/89; *Službeni list SFRJ*, br. 5/90.

<sup>93</sup> B. Mandić, *Tito u dijalogu sa svijetom*, Agencija Mir, Novi Sad, 2005, str. 466.

<sup>94</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 51/80; *Službeni list SFRJ*, br. 47/84.

<sup>95</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 56/75; *Službeni list SFRJ*, br. 3/76; *Službeni list SFRJ*, br. 20/80; *Službeni list SFRJ*, br. 8/81.

<sup>96</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 56/71; *Službeni list SFRJ*, br. 48/75.

<sup>97</sup> *Directory of Officials of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia: A Reference Aid*, CR 83-11848, Directorate of Intelligence, Washington, D. C., 1983, str. 139; *Službeni list SFRJ*, br. 53/81; *Službeni list SFRJ*, br. 56/85.

<sup>98</sup> N. Racković, *Leksikon crnogorske kulture*, DOB, Podgorica, 2009, str. 155.

<sup>99</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 46/70; *Službeni list SFRJ*, br. 43/74.

<sup>100</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 54/86; *Službeni list SFRJ*, br. 64/90.

<sup>101</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 65/83; *Službeni list SFRJ*, br. 17/84; *Službeni list SFRJ*, br. 18/88; *Službeni list SFRJ*, br. 65/88.

<sup>102</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 23/57; *Službeni list FNRJ*, br. 16/60; *Službeni list FNRJ*, br. 30/61.

<sup>103</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 49/61.

Afrika i arapski svijet igraće posebno važno mjesto u jugoslovenskoj diplomatiji od šezdesetih do osamdesetih godina. Na prvoj Konferenciji nesvrstanih, koja je održana u Beogradu od 1. do 6. septembra 1961. godine, od 25 učesnika bilo je deset arapskih država iz Sjeverne Afrike i sa Bliskog istoka, pet afričkih nearapskih država (jer je znatan broj afričkih država bio u procesu dekolonizacije i kada steknu nezavisnost uglavnom će se pridruživati Pokretu nesvrstanih), uz sedam azijskih država, kao i Kubu, Kipar i domaćina Konferencije, Jugoslaviju.

Ambasadori Jugoslavije u arapskim državama bile su brojne istaknute diplomate, od kojih mnogi iz Crne Gore. Tako su ambasadori u Egiptu (koji se u jednom periodu zvanično nazivao Ujedinjena Arapska Republika) bili Danilo Lekić Španac, od 1967. do 1969.<sup>104</sup> i Aleksandar Aco Božović (1921–1998), od 1977. do 1981.<sup>105</sup> Inače, Božović je jedno vrijeme bio i lični sekretar predsjednika Tita, a pored službe sekretara Stalne misije FNRJ u OUN u Njujorku, bio je i prvi stalni otpravnik poslova Jugoslavije u Gani, a kasnije, od 1970. do 1974. ambasador u Nigeriji (nerezidentno je iz Lagosa pokrивao i Niger i Ekvatorijalnu Gvineju).<sup>106</sup> Egipat je imao veoma važno mjesto u jugoslovenskoj politici nesvrstanih, pa zato i nije neobično što su Ambasadu u Kairu vodila i ova dvojica istaknutih diplomata. Ambasador u Tunisu od 1960. do 1964. bio je takođe značajni jugoslovenski diplomata Miloš Lalović, koji je tamo bio zadužen i za kontakte sa Privremenom vladom Alžira.<sup>107</sup> Otpravnik poslova, poslanik, pa ambasador (od 1960. do 1963) u Libiji<sup>108</sup> bio je Jovan Vukmanović (1909–1998), a kasnije će ambasador SFRJ u Libiji od 1983. do 1986. biti Vuko Dragašević (1922), raniji savezni sekretar za rad i socijalnu politiku, ambasadori u Alžiru bili su Nedeljko Zorić (1922–2015), od 1977. do 1981,<sup>109</sup> i Borislav Milošević (1934–2013),<sup>110</sup> od 1985. do 1989. godine (kasniji ambasador SRJ u Rusiji, od 1998. do 2000), dok je ambasadorica u Maroku od 1981. do 1984, kao druga (i posljednja) žena iz Crne Gore ambasador SFRJ, bila Sonja Dapčević-Oreščanin.<sup>111</sup> Ambasador u Maroku je, od

<sup>104</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 32/67; *Službeni list SFRJ*, br. 33/69.

<sup>105</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 55/77; *Službeni list SFRJ*, br. 56/81.

<sup>106</sup> R. Petković, *Subjektivna istorija jugoslovenske diplomatije 1943-1991.*, Službeni list SRJ, Beograd, 1995, str. 187; *Službeni list SFRJ*, br. 12/70; *Službeni list SFRJ*, br. 3/71; *Službeni list SFRJ*, br. 1/75; *Službeni list SRJ*, br. 21/75; *Službeni list SFRJ*, br. 36/75; *Službeni list SFRJ*, br. 57/76.

<sup>107</sup> R. Petković, *Subjektivna istorija jugoslovenske diplomatije 1943-1991*, Službeni list SRJ, Beograd, 1995, str. 158; *Službeni list FNRJ*, br. 39/60; *Službeni list SFRJ*, br. 6/64.

<sup>108</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 50/60; *Službeni list FNRJ*, br. 13/63; *Službeni list SFRJ*, br. 42/63.

<sup>109</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 53/77; *Službeni list SFRJ*, br. 58/81.

<sup>110</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 56/85; *Službeni list SFRJ*, br. 52/89.

<sup>111</sup> Kada se vratila u zemlju prije isteka mandata zbog prekida diplomatskih odnosa između Jugoslavije i Maroka zbog jugoslovenskog priznanja Zapadne Sahare. R. Petković, *Subjektiv-*



1989. do 1992,<sup>112</sup> bio i Dimitrije Babić (1935–2018), koji je prije toga, između 1979. i 1984, bio ambasador u Angoli i nerezidentni ambasador na Sao Tomeu i Prinsipeu.<sup>113</sup> Kasnije će Babić biti i otpravnik poslova SRJ u Alžiru. Na ambasadorskom mjestu u Sudanu bio je od 1967. do 1971. godine Gojko Žarković,<sup>114</sup> koji je u dugoj diplomatskoj karijeri službovao u Pragu, Parizu, Istanbulu, da bi potom bio ambasador u Iranu od 1961. do 1965,<sup>115</sup> a kasnije će, kao što je navedeno, biti i na čelu jugoslovenske ambasade u Oslu. SFRJ je imala i rezidentnog ambasadora u Mogadišu, u Somaliji, a na tom mjestu je od 1986. do 1990. bio Dragoljub Kontić (1929),<sup>116</sup> karijerni diplomata koji je tokom karijere službovao u jugoslovenskim diplomatsko-konzularnim predstavništvima na četiri kontinenta, a bio je i savjetnik za spoljnu politiku predsjednice SIV-a Milke Planinc. Jugoslovenski ambasadori i na prostoru arapskih država na Bliskom istoku bili su kadrovi iz Crne Gore: Miloš Lalović otpravnik poslova, pa poslanik u Libanu od 1957. do 1958,<sup>117</sup> Radomir Radović takođe u Libanu (od 1962. do 1965, istovremeno i nerezidentni poslanik u Jordanu i Kuvajtu),<sup>118</sup> Vido Knežević (1925–2001)<sup>119</sup> u Iraku, od 1981. do 1984,<sup>120</sup> Vojislav Pekić od 1973. do 1977. u Siriji, nerezidentno i u Jordanu.<sup>121</sup> Ambasador SFRJ u Jordanu od 1987. do 1991. bio je Zoran S. Popović (1949),<sup>122</sup> kasnije ambasador SRJ u Siriji, ambasador SCG u Turskoj, te ambasador Srbije u Rumuniji. Jedna od rijetkih država sa kojima je Titova Jugoslavija prekinula diplomatske odnose i nije ih obnovila sve do pred kraj svog postojanja, bio je Izrael. Prije prekida odnosa, do kojeg je došlo po direktnoj Titovoj odluci, i suprotno raspoloženju i očekivanjima u SSIP-u, dva crnogorska kadra vodili su jugoslovensko predstavništvo u Tel Avivu. Oni su bili poslanici, budući da je Izrael (poput, mnogo vremena, Albanije), bio jedna od rijetkih država sa kojima odnosi nijesu uzdignuti na najviši diplomatski rang – ambasadorski, nego su ostali u rangu poslanika, što

*na istorija jugoslovenske diplomatije 1943-1991.*, Službeni list SRJ, Beograd, 1995, str. 209.

<sup>112</sup> Službeni list SFRJ, br. 52/89.

<sup>113</sup> Službeni list SFRJ, br. 56/79; Službeni list SFRJ, br. 18/80; Službeni list SFRJ, br. 3/84; Službeni list SFRJ, br. 7/84.

<sup>114</sup> Službeni list SFRJ, br. 22/67; Službeni list SFRJ, br. 25/71.

<sup>115</sup> D. Jončić, *Beograd-Teheran: 80 godina diplomatskih odnosa: katalog izložbe*, Arhiv Jugoslavije, Beograd, 2017, str. 20, 65; Službeni list FNRJ, br. 39/61; Službeni list SFRJ, br. 39/65.

<sup>116</sup> Službeni list SFRJ, br. 43/86.

<sup>117</sup> Službeni list FNRJ, br. 47/57; Službeni list FNRJ, br. 38/58; Službeni list FNRJ.

<sup>118</sup> Službeni list FNRJ, br. 35/62; Službeni list FNRJ, br. 9/63; Službeni list SFRJ, br. 42/65.

<sup>119</sup> N. Racković, *Leksikon crnogorske kulture*, DOB, Podgorica, 2009, str. 340.

<sup>120</sup> Službeni list SFRJ, br. 63/81; Službeni list SFRJ, br. 8/84.

<sup>121</sup> Službeni list SFRJ, br. 53/73; Službeni list SFRJ, br. 54/73; Službeni list SFRJ, br. 51/77; Službeni list SFRJ, br. 21/79.

<sup>122</sup> Službeni list SFRJ, br. 61/87.

je bilo uobičajeno za odnose između manjih država prije Drugog svjetskog rata, ali je praktično nestalo u poratnoj diplomatskoj praksi. Jedan od njih bio je pomenuti Jovan Vukmanović, poslanik u Izraelu od 1954. do 1956.<sup>123</sup> Drugi je bio Vojimir Vojo M. Šobajić (1916-1996),<sup>124</sup> koji je bio poslanik u Izraelu od 1964.<sup>125</sup> do 1967. (kada je došlo do prekida odnosa), da bi kasnije bio i ambasador u Avganistanu, od 1969. do 1974. godine.<sup>126</sup> U bogatoj diplomatskoj karijeri, Šobajić je bio i vojni ataše u Parizu i Briselu, generalni konzul u Istanbulu i otpravnik poslova Ambasade u Bukureštu (od 1958. do 1961). Autor je knjige „Jevrejstvo i Izrael”,<sup>127</sup> prve knjige koja je u Jugoslaviji na jedan sveobuhvatan način tretirala jevrejsku istoriju, nastanak, istoriju i savremenost jevrejske države.

Na čelu ambasada Jugoslavije u Africi južno od Sahare bio je takođe značajan broj diplomata iz Crne Gore. Tako je Hamdija Fetahović (1929–2016) od 1979. do 1983. godine<sup>128</sup> bio ambasador u Kamerunu, nerezidentno i u Ekvatorijalnoj Gvineji, Božidar Stanić (1916–2000) je bio ambasador u Gvineji od 1972. do 1977, nerezidentno u Gvineji Bisao i Sijera Leoneu,<sup>129</sup> dok će prvi ambasador SFRJ u Mozambiku (i nerezidentni ambasador u Lesotu) biti Gavriilo Gašo Vučinić (1924–2001),<sup>130</sup> koji je prije toga službovao, između ostalog u ambasadama u Londonu i Rimu (inače rođeni brat ambasadora Draga Vučinića),<sup>131</sup> a prvi ambasador na Madagaskaru, od 1976. do 1981,<sup>132</sup> bio je Đuza Radović (1922–1992), koji je nerezidentno pokrивao i Mauricijus i Komorska Ostrva. I ranije pomenuti Vojo Daković bio je ambasador u Africi, i to u Maliju, od 1961. do 1963. godine.<sup>133</sup> Milorad Komatina (1924–2003), koji je službovao u nizu država, a posebno se bavio Albanijom, pa je i objavio knjigu o jugoslovensko-albanskim odnosima, bio je ambasador u Tanzaniji i nerezidentni ambasador na Sejšelima, od 1978. do 1981. godine.<sup>134</sup> Tri crnogorska sekretara/ministra za inostrane poslove služ-

<sup>123</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 22/54; *Službeni list FNRJ*, br. 26/5.

<sup>124</sup> N. Racković, *Leksikon crnogorske kulture*, DOB, Podgorica, 2009, str. 743.

<sup>125</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 37/64.

<sup>126</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 25/69; *Službeni list SFRJ*, br. 3/74.

<sup>127</sup> V. Šobajić, *Jevrejstvo i Izrael*, Samoupravna prakтика, Skoplje, 1982.

<sup>128</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 4/79; *Službeni list SFRJ*, br. 18/80; *Službeni list SFRJ*, br. 34/82; *Službeni list SFRJ*, br. 6/83.

<sup>129</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 31/72; *Službeni list SFRJ*, br. 52/72; *Službeni list SFRJ*, br. 27/74; *Službeni list SFRJ*, br. 25/77; *Službeni list SFRJ*, br. 41/77; *Službeni list SFRJ*, br. 47/77.

<sup>130</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 57/75; *Službeni list SFRJ*, br. 33/76; *Službeni list SFRJ*, br. 5/7.

<sup>131</sup> R. Petković, *Subjektivna istorija jugoslovenske diplomatije 1943-1991*, Službeni list SRJ, Beograd, 1995, str. 164.

<sup>132</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 16/76; *Službeni list SFRJ*, br. 32/77; *Službeni list SFRJ*, br. 53/77.

<sup>133</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 8/61; *Službeni list SFRJ*, br. 26/63.

<sup>134</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 12/78; *Službeni list SFRJ*, br. 36/78; *Službeni list SFRJ*, br. 62/81; *Službeni list SFRJ*, br. 10/82.

bovali su kao ambasadori u Africi – Branko Lukovac (1944) u Tanzaniji, i nerezidentno na Sejšelima, od 1985. do 1989.<sup>135</sup> (poslije čega je bio, do 1992. godine, pomoćnik saveznog sekretara za inostrane poslove), Miodrag Lekić (1947) u Mozambiku i nerezidentno u Svazilendu (danas Esvatini) i Lesotu, od 1990. do 1992. godine,<sup>136</sup> i Igor Jovović u Etiopiji, od 1990.<sup>137</sup> do 1998. godine (od 1992. kao ambasador SRJ). Jovović će kasnije biti i ambasador SCG i višestruki ambasador Crne Gore. U Africi su ambasadori bili i Velimir Mijović (1917–1998), u DR Kongu od 1967. do 1972,<sup>138</sup> Mirko M. Kalezić (1919–1997),<sup>139</sup> (kasnije i portparol SSIP-a), u Ugandi od 1971. do 1975, nerezidentno u Burundiju i Ruandi,<sup>140</sup> Ilija Janković (1937), ambasador SFRJ, pa SRJ u Nigeriji, od 1990. do 1995, nerezidentno i u Čadu,<sup>141</sup> Žarko Milutinović (1930–1990), u Zairu (danas DR Kongo), od 1985. do 1989. godine,<sup>142</sup> Vladislav Drljević (1933–2021), prvo ambasador SFRJ, pa SRJ u Zambiji, od 1989.<sup>143</sup> do 1994, kasnije i ambasador SRJ u Keniji.

U skladu sa politikom nesvrstanosti, Jugoslavija je širila mrežu diplomatskih predstavništava u Južnoj i Jugoistočnoj Aziji. Za Jugoslaviju je najvažnija država u regionu bila Indija, pa su poziciju u Nju Delhiju zauzimali istaknuti kadrovi jugoslovenske diplomatije i politike – Josip Đerđa, Jože Vilfan, Bogdan Crnobrnja, Dušan Kveder, Gojko Nikoliš, Ilija Topalovski, Živojin Jazić i drugi. Ambasador u Indiji, međutim, nije bio nijedan crnogorski kadar tokom trajanja FNRJ/SFRJ – tek će Saveznu Republiku Jugoslaviju, u rangu otpravnice poslova (što je bilo uobičajeno s obzirom na međunarodno-pravni položaj srpsko-crnogorske federacije u tom trenutku) predstavljati Milena Vlahović (1954), od 1992. do 1994. godine. Krsto Bulajić je u prvim godinama diplomatske službe bio ambasador u Burmi, od 1953. do 1956, kao i nerezidentni poslanik u Tajlandu.<sup>144</sup> Jugoslovenski ambasador u Burmi bio je, od 1968. do 1972. godine i Jokaš J. Brajović (1917–1988), istovremeno i nerezidentni ambasador u Tajlandu i Laosu,<sup>145</sup> koji je kasnije niz godina, od 1977.

<sup>135</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 57/85; *Službeni list SFRJ*, br. 16/86; *Službeni list SFRJ*, br. 64/89.

<sup>136</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 61/90; *Službeni list SFRJ*, br. 27/91; *Službeni list SFRJ*, br. 30/91.

<sup>137</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 68/90.

<sup>138</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 24/67; *Službeni list SFRJ*, br. 9/72.

<sup>139</sup> *Jugoslovenski savremenici: Ko je ko u Jugoslaviji*, glavni redaktor R. Rajović, Hronometar, Beograd, 1970, str. 434.

<sup>140</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 55/70; *Službeni list SFRJ*, br. 32/71; *Službeni list SFRJ*, br. 56/71; *Službeni list SFRJ*, br. 54/75; *Službeni list SFRJ*, br. 22/76; *Službeni list SFRJ*, br. 24/76; *Službeni list SFRJ*, br. 17/77.

<sup>141</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 76/90; *Službeni list SFRJ*, br. 60/91.

<sup>142</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 52/85; *Službeni list SFRJ*, br. 84/89.

<sup>143</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 64/89.

<sup>144</sup> *Službeni list FNRJ*, br. 45/53; *Službeni list FNRJ*, br. 38/55; *Službeni list FNRJ*, br. 23/56; *Službeni list FNRJ*, br. 26/56.

<sup>145</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 26/68; *Službeni list SFRJ*, br. 31/68; *Službeni list SFRJ*, br. 40/69;

do 1984. bio i ambasador SFRJ u Filipinima.<sup>146</sup> Ambasador u Burmi, od 1981. do 1985,<sup>147</sup> nerezidentno i u Laosu, bio je kasniji ambasador u Japanu Ranko Radulović. Na istoj poziciji, ambasadora SFRJ (potom SRJ) u Burmi i nerezidentnog ambasadora u Laosu bio je, od 1990.<sup>148</sup> do 1994. godine i Svetozar Jovičević (1942). Slobodan Martinović (1925–2004) bio je od 1981. do 1985. godine ambasador u Pakistanu<sup>149</sup> (u kojem su ranije ambasadori bili i Obrad Cicmil i, između 1973. i 1977,<sup>150</sup> Vido Knežević) i prije toga u Šri Lanki (nerezidentno i na Maldivima), od 1973. do 1977,<sup>151</sup> a jedan od svega nekoliko ambasadora koji su ostali u Pnom Penu tokom vladavine Pola Pota u Kampučiji (danas Kambodža) bio je Mihailo Mišo Lompar (1915–2016), ambasador u Kampučiji i, nerezidentno, u Laosu, od 1977. do 1980. godine.<sup>152</sup> Lompar je imao dugu diplomatsku karijeru u kojoj je službovao i u diplomatsko-konzularnim predstavništvima u Cirihu, Ženevi, Bukureštu, Hagu, Džakarti, Beču, a u Pnom Pen je otišao sa pozicije načelnika direkcije za Konferenciju o evropskoj bezbjednosti i saradnji u SSIP-u.<sup>153</sup> Ambasador u Pakistanu bio je i Radoslav Banjo Bulajić (1935–2017), od 1989.<sup>154</sup> do 1992,<sup>155</sup> da bi kasnije bio i pomoćnik saveznog ministra inostranih poslova SRJ od 1993. do 1998, pa ambasador SRJ u Japanu (od 1998. do 2002). Jugoslovenski ambasador u Moskvi je jedno vrijeme nerezidentno pokrивao i Mongoliju, o čemu Veljko Mićunović ostavlja interesantne zapise, posebno u vezi sa njegovim susretom sa Molotovom, nekad šefom sovjetske diplomatije, tada sklonjenom na mjesto ambasadora SSSR u Ulan Batoru. Kasnije će, razvojem diplomatsko-konzularne mreže, Jugoslavija otvoriti i ambasadu u Ulan Batoru, i nju će voditi i dvojica ambasadora iz Crne Gore – Dušan Vukičević (1921–2014), raniji otpravnik poslova u AR i NDR Jemenu i Somaliji,<sup>156</sup> od 1977. do 1981,<sup>157</sup> i Dimitrije Striko Krivokapić (1931–2005), od 1985. do 1989. godine.<sup>158</sup>

*Službeni list SFRJ*, br. 55/70; *Službeni list SFRJ*, br. 10/72; *Službeni list SFRJ*, br. 31/72; *Službeni list SFRJ*, br. 49/72.

<sup>146</sup>*Službeni list SFRJ*, br. 17/77; *Službeni list SFRJ*, br. 37/84.

<sup>147</sup>*Directory of Officials of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia: A Reference Aid*, CR 83-11848, Directorate of Intelligence, Washington, D. C., 1983, str. 139; *Službeni list SFRJ*, br. 59/81; *Službeni list SFRJ*, br. 37/84; *Službeni list SFRJ*, br. 2/86.

<sup>148</sup>*Službeni list SFRJ*, br. 27/90.

<sup>149</sup>*Službeni list SFRJ*, br. 62/81; *Službeni list SFRJ*, br. 48/85.

<sup>150</sup>*Službeni list SFRJ*, br. 53/73; *Službeni list SFRJ*, br. 49/77.

<sup>151</sup>*Službeni list SFRJ*, br. 49/73; *Službeni list SFRJ*, br. 23/75; *Službeni list SFRJ*, br. 53/77.

<sup>152</sup>*Službeni list SFRJ*, br. 25/77; *Službeni list SFRJ*, br. 47/77.

<sup>153</sup>*Der Fall Noel Field: Schlüsselfigur der Schauprozesse in Osteuropa*, Vol. 1, urednici B. R. Barth i W. Schweizer, BasisDruck Verlag, Berlin, 2005, str. 187.

<sup>154</sup>*Službeni list SFRJ*, br. 64/89.

<sup>155</sup>N. Racković, *Leksikon crnogorske kulture*, DOB, Podgorica, 2009, str. 107.

<sup>156</sup>J. B. Tito, *Sabrana djela*, tom osamnaesti, Komunist, Beograd, 1984, str. 409.

<sup>157</sup>*Službeni list SFRJ*, br. 53/77; *Službeni list SFRJ*, br. 56/81.

<sup>158</sup>*Službeni list SFRJ*, br. 67/85; *Službeni list SFRJ*, br. 79/89.

Jugoslavija nije imala diplomatsko-konzularna predstavništva u Okeaniji, s izuzetkom Australije i Novog Zelanda, dijelom zbog toga što se radilo o malim državama bez značaja za svjetsku politiku, dijelom i što je veći broj država nastajao u kasnijoj fazi postojanja Jugoslavije (od kraja 1960-ih pa sve do osamdesetih, poput Vanuatua, ili čak nakon raspada Jugoslavije, poput Palau, Mikronezije i Maršalskih Ostrva), i nijesu bile zainteresovane za politiku nesvrstanosti. Crnogorski kadrovi nijesu zauzimali ambasadorsku poziciju u Australiji, ali je prvi generalni konzul, na čelu prvog diplomatsko-konzularnog predstavništva Jugoslavije u Velingtonu bio Branko Vučinić, u periodu između 1959. i 1961. godine.

Svakako, zbog unutrašnjih migracija u zajedničkoj državi, ali i ranijih kretanja stanovništva, posebno iz Crne Gore prema Srbiji, bio je još jedan broj diplomata koji su bili nacionalno određivani kao Crnogorci, ali nijesu se vodili na crnogorskim kadrovskim listama, obično zato što su mjestom rođenja i/ili stanovanja pripadali nekoj drugoj republici ili pokrajini. Takvi su na primjer bili Momčilo Drašković (1933–2016), koji je bio otpravnik poslova u Avganistanu, Dušan Vučić (1933–2018), ambasador u Portugalu i Zelenortskej Republici, Branko Zeković (1933–2014), ambasador u Maliju, nerezidentno i u Mauritaniji, Senegalu i Burkini Faso, Radomir Zečević (1936–2010), ambasador SFRJ, pa u kasnijem mandatu SRJ, u Kolumbiji. Crnogorskog porijekla (ali na kadrovskoj listi Kosova) bio je i Ilija Đukić (1930–2002), kasniji ministar inostranih poslova SRJ. S druge strane, bilo je i situacija da je neki diplomata rođen sticajem okolnosti u Crnoj Gori, ali je životom i radom bio vezan za drugu republiku, poput Živojina Lakića (1925–1977) koji je rođen u Rasovu kod Bijelog Polja<sup>159</sup> ali je cijeli radni vijek proveo u Srbiji kojoj je kao kadar i pripadao kad je bio ambasador u Tanzaniji.

### **Kadrovi u multilateralnoj diplomatiji**

Jugoslavija je imala i razvijenu mrežu multilateralnih odnosa. Crnogorski kadrovi pokrivali su mjesto šefa Stalne misije u OUN u Njujorku – Mišo Pavićević i Danilo Lekić Španac, od 1963. do 1967.<sup>160</sup> Miljan Komatina (1922–1999), šef Stalne misije SFRJ u Njujorku od 1978. do 1982.<sup>161</sup> bio je nakon toga generalni sekretar Konferencije Ujedinjenih nacija za pitanja razoružanja i lični izaslanik generalnog sekretara OUN. I na čelu Stalne misije u Ženevi nalazili su se ambasadori iz Crne Gore – Mirčeta Čvo-

<sup>159</sup> *Jugoslovenski savremenici: Ko je ko u Jugoslaviji*, glavni redaktor R. Rajović, Hronometar, Beograd, 1970, str. 544.

<sup>160</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 42/63.

<sup>161</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 53/82.

rović (1919–1973), istaknuti ekonomski stručnjak u SMIP-u i raniji otpravnik poslova FNRJ u Urugvaju,<sup>162</sup> koji je na toj poziciji bio od 1970. do 1973. godine,<sup>163</sup> i nešto kasnije, od 1974. do 1979. godine<sup>164</sup> Miloš Lalović,<sup>165</sup> kojem je to bilo posljednje službovanje van zemlje prije odlaska u penziju. Dosljedno svojoj politici nesvrstanosti, Jugoslavija je održavala bliske odnose sa ekonomskih organizacijama dvije strane u Hladnom ratu, a da nije postala punopravan član nijedne od njih. Na čelu jugoslovenske misije pri Organizaciji za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) u Parizu nalazio se od 1977. do 1981. Gavro Cerović (1926–2012), koji je potom bio i pomoćnik saveznog sekretara za inostrane poslove,<sup>166</sup> a predstavnici Jugoslavije u SEV-u bili su Dragiša Đoković (1922–2002), Budimir Budo I. Lazović (1941), od 1986. do 1990, zatim Branimir Pajković (1949). Ambasador SFRJ pri Organizaciji ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) od 1973. do 1977. bio je Batrić Jovanović (1922–2011).<sup>167</sup> Dok je bio ambasador u Austriji, Milorad Pešić je takođe pokrivaio i međunarodne organizacije sa sjedištem u Beču. I druge diplomate iz Crne Gore bili su aktivni u multilateralnoj diplomatiji, pa je tako Jovan Vukmanović, pored značajnih ranije pomenutih pozicija u bilateralnoj diplomatiji bio takođe i član više jugoslovenskih delegacija na zasjedanjima u međunarodnim organizacijama u Ženevi i Njujorku, a takođe i šef jugoslovenske delegacije na zasjedanju Komisije OUN za izbjeglice. Ranko Radulović je bio šef jugoslovenske delegacije u pregovorima sa Evropskom ekonomskom zajednicom (1986–1987, a takođe i učesnik Urugvajске runde i više konferencija Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT).

### Kadrovi na čelu generalnih konzulata

Šireći diplomatsko-konzularnu mrežu, Jugoslavija nije otvarala samo ambasade, već je imala i niz konzulata širom svijeta. Značajan broj diplomata iz Crne Gore prije zauzimanja ambasadorske pozicije bili su generalni konzuli. Tako je Stevo Šoć bio generalni konzul u Ženevi, Gojko Žarković u Istanbulu od 1951. do 1953, a zamijenio ga je na tom mjestu Vojo Šobajić (1953–1955). Neđeljko Zorić je bio generalni konzul u Parizu od 1969. do

<sup>162</sup> *Jugoslovenski savremenici: Ko je ko u Jugoslaviji*, glavni redaktor R. Rajović, Hronometar, Beograd, 1970, str. 176.

<sup>163</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 58/70.

<sup>164</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 18/80.

<sup>165</sup> R. Petković, *Subjektivna istorija jugoslovenske diplomatije 1943-1991.*, Službeni list SRJ, Beograd, 1995, str. 197.

<sup>166</sup> *Službeni list SFRJ*, br. 31/83; *Službeni list SFRJ*, br. 44/84.

<sup>167</sup> N. Racković, *Leksikon crnogorske kulture*, DOB, Podgorica, 2009, str. 307; *Službeni list SFRJ*, br. 67/72.



1973,<sup>168</sup> Božidar Stanić u Torontu od 1963. do 1967, Đuza Radović u Marseju od 1964. do 1969, <sup>169</sup>a, kao što je pomenuto, prvi generalni konzul (kada još uvijek nije bilo ambasade) u Velingonu bio je Branko Vučinić. Generalni konzul u Čikagu bio je (od 1956. do 1961) Jokaš Brajović,<sup>170</sup> u Limi, od 1967. do 1971. Momčilo Vučeković, a u Aleksandriji, od 1978. do 1981. Žarko Milutinović. Nakon ambasadorske službe u Kinšasi, Velimir Mijović je, od 1974. do 1978. godine, bio generalni konzul u Strazburu. S druge strane, bilo je i generalnih konzula koji nijesu postali ambasadori, iz različitih razloga – bilo zato što su se, po odrađenom mandatu, vraćali svojoj primarnoj službi, bilo zato što im je karijeru prekinula smrt, ili zato što su na položaj generalnog konzula došli pri kraju karijere. Tako je generalni konzul u Bratislavi od 1960. do 1962. godine bio Pero Žarković (1919–2006),<sup>171</sup> inače pukovnik JNA, dok je generalni konzul u San Francisku od 1960. do 1961. godine bio narodni heroj Vasilije Čile Kovačević (1911–1961), koji je na toj poziciji i umro.<sup>172</sup> U San Francisku je kasnije (od 1983. do 1987) generalni konzul bio i Ljubomir Đukić (1933), kasnije i ambasador SRJ u NDR (Sjevernoj) Koreji. Generalni konzuli su bili i Veselin Martinović (1921–1971), u Milanu i Parizu tokom 1950-ih, Sava Cicmil (1924–2010), u Istanbulu i Đorđe Šćepanović (1937), u Geteborgu, a Vladislav Drljević u Hamburgu, svi tokom 1980-ih godina. Milan Bulajić (1928–2009) bio je generalni konzul SFRJ u Njujorku od 1971. do 1976, a na istom položaju se kasnije našao i David Đ. Dašić (1941) (od 1989. do 1993),<sup>173</sup> kasnije i ambasador SRJ u Brazilu i šef crnogorske trgovinske misije u Vašingtonu. Marko Vujačić, koji je bio stalni otpravnik poslova u Nikoziji bio je, od 1967. do 1970. i generalni konzul u Solunu.

### Institucionalni razvoj i posjete na visokom nivou

Epoha socijalističke Jugoslavije nije samo ostavila dubok trag na diplomatski kadar iz Crne Gore, već je došlo i do institucionalnog razvoja, ali i do značajno veće vidljivosti Crne Gore kad je u pitanju ad hoc diplomatija,

<sup>168</sup>N. L. Zorić, *Zapisi jugoslovenskog diplomate 1948–1983*, Službeni glasnik, Beograd, 2011, str. 272.

<sup>169</sup>R. Petković, *Subjektivna istorija jugoslovenske diplomatije 1943–1991*, Službeni list SRJ, Beograd, 1995, str. 207.

<sup>170</sup>*Foreign Consular Offices in the United States*, Department of State, Washington, D. C., 1959, str. 53.

<sup>171</sup>J. Pešek, *Nástroj represie a politickej kontroly: Štátna bezpečnosť na Slovensku 1953–1970*, Veda, Bratislava, 2000, str. 68.

<sup>172</sup>*Narodni heroji Jugoslavije*, knj. 1, odgovorni urednici P. Kačavenda i D. Živković, Partizanska knjiga, Beograd – Pobjeda, Titograd, 1982, str. 417.

<sup>173</sup>*Službeni list SFRJ*, br. 12/89.

odnosno diplomatija oličena u posjetama stranih državnika. U institucionalnom pogledu, upravo će, doduše u poznijoj fazi postojanja SFRJ, a na osnovu Ustava iz 1974. godine (član 271), Crna Gora formirati poseban organ usmjeren na inostrane poslove, po prvi put od nestanka Crne Gore kao nezavisne države. Do njegovog formiranja, kao Republičkog komiteta za odnose sa inostranstvom, dolazi u maju 1979, neposredno nakon katastrofalnog zemljotresa koji je pogodio Crnu Goru 15. aprila iste godine.<sup>174</sup> Usljed velike pažnje međunarodne javnosti i angažmana da se pomogne Crnoj Gori, javila se potreba za formiranjem organa koji će se baviti međunarodnim odnosima Crne Gore. No, i prije toga, 1978. godine, formirano je radno tijelo Izvršnog vijeća SR Crne Gore – Komitet za odnose sa inostranstvom, i na njegovom čelu se našao Đordije Đoko Vukmanović (1925–1992), član Izvršnog vijeća zadužen za odnose sa inostranstvom, a ranije diplomata u jugoslovenskim ambasadama u Pragu i Moskvi.

Na čelu Republičkog komiteta za odnose sa inostranstvom nalazio se od 1979. do 1985. godine Branko Lukovac, a nakon što je sa te pozicije otišao na mjesto jugoslovenskog ambasadora u Tanzaniji i na Sejšelimima (a potom pomoćnika saveznog sekretara za inostrane poslove), predsjednik Komiteta je bio Milenko Stefanović. Odlaskom Stefanovića na mjesto ambasadora u Bugarskoj 1987. godine, mijenja ga Igor Jovović, koji ostaje kratko i sekretar, nakon što je Komitet transformisan u Sekretarijat za odnose sa inostranstvom.<sup>175</sup> Na mjestu sekretara nalazio se zatim Dragan K. Vukčević (1958) u periodu od 1989. do 1991, kada je Sekretarijat transformisan u Ministarstvo za odnose sa inostranstvom, odnosno Ministarstvo inostranih poslova.<sup>176</sup> U periodu od 1991. do 1992. Ministarstvo vodi Nikola Samardžić (1935–2005), a zamijenio ga je Miodrag Lekić, no to se već dešava nakon što se SFRJ raspala i formirana je Savezna Republika Jugoslavija, odnosno srpsko-crnogorska federacija.

Značajan broj svjetskih državnika posjećivao je Crnu Goru dok je ona bila članica jugoslovenske federacije. To je posebno dolazilo do izražaja krajem sedamdesetih godina, no nikako se ne može ograničiti samo na taj period. Naime, krajem sedamdesetih godina, kako je zdravlje predsjednika Tita bilo ozbiljno narušeno, on je provodio više vremena u Igalu, gdje je za njegove potrebe i sagrađena vila. Dolazeći u posjetu Jugoslaviji, strani zvaničnici su tako dolazili i u Igalu kako bi se sreli sa predsjednikom. Tako je, recimo, britanski princ Čarls 1978. prvi put boravio u Crnoj Gori. Pored Titove

<sup>174</sup>Zakon o Izvršnom vijeću i republičkim organima uprave, *Službeni list SR Crne Gore*, br. 17/79.

<sup>175</sup>Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Izvršnom vijeću i republičkim organima uprave, *Službeni list SR Crne Gore*, br. 89/2.

<sup>176</sup>Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Vladi Socijalističke Republike Crne Gore i republičkim organima uprave, *Službeni list SR Crne Gore*, br. 91/4.

rezidencije u Igalu, značajan razlog je bila i činjenica da je Veselin Đurano-  
vić (1925–1997) nakon pogibije Džemala Bijedića bio izabran za predsjed-  
nika SIV-a, i tako postao prvi (i jedini) Crnogorac koji je vodio saveznu vladu  
tokom postojanja SFRJ (do Ustava od 1963. predsjednik Jugoslavije bio je  
i na čelu Vlade). On će kasnije biti (takođe kao jedini kadar iz Crne Gore  
na toj poziciji) i predsjednik Predsjedništva SFRJ, od 1984. do 1985. godine.  
Izuzme li se Milovan Đilas, koji je u kratkom periodu krajem 1953. i početkom  
1954. bio predsjednik Savezne skupštine, nijedna druga ličnost iz Crne  
Gore nije zauzimala tokom trajanja socijalističke jugoslovenske federacije  
neku od najviših državnih funkcija<sup>177</sup> te je i to bila prilika da se poveća vidljivi-  
nost Crne Gore u međunarodnom kontekstu.

Tako su u posjeti Crnoj Gori, pored pomenutog princa Čarlsa, bile i  
ličnosti vrlo visokog profila poput britanske kraljice Elizabete II (kratka pos-  
jeta Titogradu 1972. tokom posjete Jugoslaviji), više norveških premijera  
(Odvar Nordli, Gro Harlem Bruntland), danska kraljica Margareta II, ali i  
ličnosti koje, da nije bilo jugoslovenske politike nesvrstanosti i istaknute po-  
zicije i vidljivosti Jugoslavije u međunarodnim odnosima, izvjesno nikad ne  
bi posjetile Crnu Goru. Tako su u Crnoj Gori boravili i Sirimavo Bandaranaike,  
predsjednica Vlade Cejlona/Šri Lanke, i Luiš Kabral, predsjednik Gvineje  
Bisao. Isto tako, Jugoslaviju je, tokom dvanaestodnevnih posjeta, 1963.  
godine obišao sovjetski premijer Nikita Sergejevič Hruščov, koji je tada bo-  
ravio i u Crnoj Gori. U nekoliko godina sredinom sedamdesetih u Crnoj Gori  
su boravili i Horst Zinderman, predsjednik Savjeta ministara Njemačke De-  
mokratske Republike (premijer Istočne Njemačke), 1975. godine, i Helmut  
Šmit, kancelar Savezne Republike Njemačke (premijer Zapadne Njemačke),  
1977. godine, a činjenica da nijedan njemački kancelar nije posjetio Crnu  
Goru nakon raspada SFRJ pokazuje koliko je Crna Gora, kao dio Jugoslavi-  
je, ipak bila vidljiva u međunarodnoj zajednici. To potvrđuje i činjenica da je  
Vili Brant, doduše tada već bivši kancelar, ali i dalje lider Socijaldemokrat-  
ske partije Njemačke, i predsjednik Socijalističke internacionale, boravio na  
odmoru u Crnoj Gori početkom 1981. godine.<sup>178</sup> Crnu Goru je 1983. posje-  
tio italijanski predsjednik Sandro Pertini, što će takođe ostati jedina posjeta  
jednog italijanskog predsjednika sve do dolaska u Crnu Goru predsjednika  
Serđa Matarele više od trideset godina kasnije. U vili „Galeb” Tito je primao

<sup>177</sup>Vidoje Žarković (1927–2000) je bio, u jednogodišnjem mandatu, kao predsjednik CK lider  
Saveza komunista Jugoslavije, a deceniju ranije je kao potpredsjednik Predsjedništva SFRJ  
na određenim diplomatskim događajima mijenjao predsjednika Tita. Žarković će tako,  
primjera radi, biti domaćin japanskom princu (kasnije caru) Akihitsu i princezi Mićiko kada  
su 1976. posjetili Jugoslaviju, što je bila jedina posjeta Jugoslaviji pripadnika japanske  
vladarske kuće. Prilikom ove posjete, prinčevski par je posjetio i Crnu Goru, kada su,  
zajedno sa predsjednikom Skupštine SR Crne Gore, Budislavom Šoškićem, posjetili Kotor.

<sup>178</sup>I. Ivanji, *Titov prevodilac*, Samizdat, Beograd, 2005, str. 44.

svjetske državnike, poput Huarija Bumedijena,<sup>179</sup> predsjednika Alžira, Mohameda Daud Kana, predsjednika Avganistana, Migela Trovoadu, premijera (i kasnijeg predsjednika) Sao Tome i Prinsipea, druge istakute svjetske političare, poput Enrika Berlinguera, Emilija Kolomba, Andreasa Papandreua, Hosnija Mubaraka, Santajaga Karilja, Butrosa Butros-Galija.<sup>180</sup> Istina, treba napomenuti da tokom postojanja SFRJ u Crnoj Gori nijesu otvarani konzulati stranih država (to će započeti tek krajem 1990-ih godina), ali je od 1980. u Titogradu djelovao Američki centar. Još jedan važan događaj za snaženje vidljivosti Crne Gore u međunarodnoj zajednici bilo je i otvaranje Galerije umjetnosti nesvrstanih zemalja „Josip Broz Tito”, sa sjedištem u Titogradu, 1984. godine, sa fondom od više stotina umjetničkih djela koje su za nju izdvojile države članice Pokreta nesvrstanih.

### Zaključak

Tokom epohe socijalističke Jugoslavije Crna Gora je povratila državnost i postala jedna od šest ravnopravnih jugoslovenskih republika. Zahvaljujući značajnom doprinosu partizanskog pokreta i dolasku Komunističke partije na vlast, nesrazmjerno veliki broj ličnosti iz Crne Gore zauzeo je visoke pozicije u strukturama jugoslovenskih vlasti, pa tako i u njenom diplomatsko-konzularnom aparatu. Ovaj period nesumnjivo predstavlja svojevrsnu etapu razvoja crnogorske diplomatije – diplomate iz Crne Gore, posebno kad se o tome, od sredine sedamdesetih godina vodila i formalna evidencija, bili su vezani za Crnu Goru i pozicije u jugoslovenskoj diplomatiji zauzimali su kao crnogorski kadrovi. Iako je vremenski i ideološki otklon između Kraljevine Crne Gore i socijalističke Jugoslavije bio isuviše veliki da bi crnogorske diplomate iz perioda Kraljevine mogle zauzimati važna mjesta i u periodu nakon Drugog svjetskog rata, mnoge diplomate iz perioda FNRJ/SFRJ nastaviće diplomatsko djelovanje pa će neki od njih završiti karijeru u diplomatiji novoobnovljene crnogorske države. Tako je i u personalnom smislu epoha koja je uslijedila nakon propasti SFRJ – vrijeme srpsko-crnogorske federacije, odnosno unije u dvije forme (SRJ i SCG), a potom i suverene crnogorske države postala nastavak epohe socijalističke Jugoslavije. Mnoge ličnosti jugoslovenske diplomatije ostavile su snažan pečat ne samo na crnogorsku i jugoslovensku politiku, diplomatiju, i društveno-politički život uopšte, već su ostavile trag i u širem kontekstu. Institucija Republičkog komiteta u svakom pogledu predstavlja preteču, odnosno raniju formu današnjeg Ministarstva vanjskih

<sup>179</sup>N. L. Zorić, *Zapisi jugoslovenskog diplomate 1948–1983*, Službeni glasnik, Beograd, 2011, str. 416–418.

<sup>180</sup>Slobodan Vuković, *Crna Gora, Tito, Savez udruženja boraca NOR-a i antifašista Crne Gore*, Podgorica, 2010, str. 129–130.

poslova Crne Gore. Posjete svjetskih državnika Crnoj Gori tokom jugoslovenske epohe, kad je riječ o brojnim državama, još uvijek nijesu imale ekvivalente u Crnoj Gori nakon 1991, odnosno nakon 2006. godine.

Iako je socijalistička Jugoslavija bila jednopartijska država, ipak se može reći da su jugoslovenske diplomate, u ovom slučaju, crnogorski kadrovi, oslikavale raznolikost crnogorskog društva toga vremena. Među diplomatama su tako bile, kako je pomenuto, i dvije žene – Stana Tomašević-Arnesen i Sonja Dapčević-Oreščanin. Ambasadori su bili različitih nacionalnih opredjeljenja, pa je, pored dominantno Crnogoraca, bilo i onih koji su se nacionalno određivali kao Srbi, poput Nedeljka Zorića,<sup>181</sup> Batrića Jovanovića, i pripadnika muslimanskog korpusa u Crnoj Gori – Sulejman Redžepagić, Hamdija Fetahović.<sup>182</sup> Neki su bili veoma ostvareni na drugim poljima, poput vojske (Peko Dapčević), politike (Božo Ljumović, Radonja Golubović, Marko Orlandić, Stana Tomašević, Mišo Vlahović, Sulejman Redžepagić, Vuko Dragagešević, Peko Dapčević), privrede (Banjo Bulajić, Mihajlo Popović), bavili su se književnim radom (Branko Drašković),<sup>183</sup> likovnom umjetnošću (Drago Vučinić). Milorad Komatina je bio na čelu Opštine Ivangrad, Hamdija Fetahović Opštine Rožaje, Dragoljub Vujica je bio na čelu Gradskog narodnog odbora u Nikšiću, gdje je kasnije Dragiša Đoković bio na čelu opštine. Nekad su ostavili dragocjena sjećanja na svoju diplomatsku karijeru (Marko Orlandić,<sup>184</sup> Veljko Mićunović,<sup>185</sup> Branko Komatina,<sup>186</sup> Nedeljko Zorić,<sup>187</sup> Arso Milatović<sup>188</sup>), na svoje učešće u NOB-u (Peko Dapčević,<sup>189</sup> Nedeljko Zorić,<sup>190</sup> Obrad Cicmil,<sup>191</sup> Nikola Vujanović,<sup>192</sup> Batrić Jovanović<sup>193</sup>), ili knjige iz među-

<sup>181</sup>N. L. Zorić, *Zapisi jugoslovenskog diplomate 1948–1983*, Službeni glasnik, Beograd, 2011, str. 82.

<sup>182</sup>Š. Rastoder, S. Š. Šabotić, *Leksikon Bošnjaka/Muslimana Crne Gore*, Almanah, Podgorica, 2016, str. 143, 295.

<sup>183</sup>B. Drašković, *Vrsnici*, Centar za kulturu, Nikšić, 1981.

<sup>184</sup>M. Orlandić, *U predvečerje sloma: (sjećanja jugoslovenskog ambasadora u Moskvi 1979–1982)*, Pobjeda, Podgorica, 2002.

<sup>185</sup>Već pomenute dvije knjige „Moskovskih godina”.

<sup>186</sup>B. Komatina, *Jugoslovensko-albanski odnosi 1979–1983: beleške i sećanja ambasadora*, Službeni list SRJ; Beograd, 1995.

<sup>187</sup>N. L. Zorić, *Zapisi jugoslovenskog diplomate 1948–1983*, Službeni glasnik, Beograd, 2011.

<sup>188</sup>A. Milatović, *Pet diplomatskih misija, 1–2*, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1985–1986.

<sup>189</sup>P. Dapčević, *Od Pirineja do Cetinja*, Prosveta, Beograd, 1981; P. Dapčević, *Za Beograd*, Prosveta, Beograd, 1984; Dapčević je pisao i opštije knjige iz vojne strategije i istorije, kao: P. Dapčević, *Značaj i snaga manevra*, Vojno delo, Beograd, 1954; P. Dapčević, *Rat u Koreji*, Narodna armija, Beograd, 1951.

<sup>190</sup>N. L. Zorić, *Roblje, ne hvala: otpor fašističkom agresoru u Boki Kotorskoj 1941–1943*, Vojska, Beograd, 1996.

<sup>191</sup>O. Cicmil, *Durmitorski NOP odred i njegovo područje: 1941–1945*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1966.

<sup>192</sup>N. Vujanović, *Front u žicama*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1979.

<sup>193</sup>B. Jovanović, *Moj bataljon*, Prosveta, Beograd, 1952.

narodnih odnosa (Sonja Dapčević-Oreščanin,<sup>194</sup>Milorad Komatina,<sup>195</sup> Miljan Komatina,<sup>196</sup> Vojimir Šobajić<sup>197</sup>), ili drugih oblasti (Budimir Lazović,<sup>198</sup>Vojo Daković,<sup>199</sup> Gavro Cerović<sup>200</sup>). Sonja Dapčević-Oreščanin je stekla doktorat iz oblasti međunarodnih odnosa i dugo je bila angažovana u Institutu za međunarodnu politiku i privredu u Beogradu, dok su u inostranstvu (Švajcarska, Francuska, SAD) školovani Mišo Lompar, Vido Knežević, Miljan Komatina, Petar Bošković. Neki su dio karijere proveli u novinarstvu, pa su njih trojica: Branko Drašković, Jovan Vukmanović i Petar Bošković, prije ambasadorske, obavljali funkciju glavnog urednika „Pobjede”,<sup>201</sup>dok je Vojo Daković, autor više knjiga iz oblasti ekonomije, bio direktor Radio-televizije Titograd, Zoran S. Popović njen glavni urednik, a Dragi Vujica direktor Radio Titograda. Mnogi su bili prvoborci, nosioci Partizanske spomenice 1941. (Božo Ljumović, Jokaš Brajović, Jovo Kapičić, Obrad Cicmil, Vojo Daković, Drago Vučinić, Miloš Lalović, Nikola Vujanović, Gašo Vučinić, Božidar Stanić, Branko Vučinić, Radomir Radović, Branko Drašković, Momčilo Vučeković, Mirko Kalezić, Gojko Žarković, Veljko Mićunović, Vladimir Popović Španac, Vojo Šobajić, Krsto Bulajić, Nedeljko Zorić, Stana Tomašević, Đuza Radović, Velimir Mijović, Branko Komatina, Arso Milatović, Peko Dapčević, Batrić Jovanović, Vojislav Pekić, Vladimir Rolović, Danilo Lekić Španac...), pojedini i narodni heroji (Peko Dapčević, Veljko Mićunović, Danilo Lekić Španac, Jovo Kapičić, Vladimir Popović, Vladimir Rolović). Branko Vučinić i Aco Božović bili su lični sekretari predsjednika Tita. Gojko Žarković, Obrad Cicmil, Dušan Vukićević, Momčilo Vučeković, Arso Milatović, Vladimir Rolović, prešli su u diplomatiju iz Ozne i Udbe, iz MUP-a su prešli Veljko Mićunović, Radomir Radović, Jovo Kapičić, Đuza Radović, a u vojsci su bili angažovani prije ulaska u diplomatiju Danilo Lekić, Mišo Pavićević, kao i Peko Dapčević, koji je nekoliko godina prije odlaska za ambasadora u Grčku de-

<sup>194</sup>S. Dapčević-Oreščanin, *Istorijske osobnosti kineske revolucije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1964; S. Dapčević-Oreščanin, *Sovjetsko-kineski spor i problemi razvoja socijalizma*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1963.

<sup>195</sup>M. Komatina, *Enver Hodža i jugoslovensko-albanski odnosi*, Službeni list SRJ, Beograd, 1995.

<sup>196</sup>M. Komatina, *Međunarodni konflikti i putevi njihovog razrješenja*, Marksistički centar CK SK Crne Gore, Titograd, 1981.

<sup>197</sup>V. Šobajić, *Jevrejstvo i Izrael*, Samoupravna prakatika, Skoplje, 1982.

<sup>198</sup>B. I. Lazović, *Ekonomska integracija u okviru Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć*, Vaša knjiga, Beograd, 2005.

<sup>199</sup>V. Daković, *Antikapital*, Naučna knjiga, Beograd, 1992.

<sup>200</sup>M. Radović, G. Cerović, *Durmitor: priroda i ljudi*, Centar za razvoj durmitorskog područja, Žabljak, 1995.

<sup>201</sup>*125 godina novinarstva i 50 godina Udruženja novinara Crne Gore: ko, šta, gdje, kad, kako: 1871-1996*, priredio B. Simonović, Udruženje novinara Crne Gore, Republički sekretarijat za informisanje, Pobjeda, Podgorica, 1996, str. 50.



mobilisan. Jedan broj ambasadora SFRJ iz Crne Gore vratio se u Crnu Goru, dok su mnogi ostali u Beogradu ili van Jugoslavije. Ipak, i ako nijesu živjeli u Crnoj Gori, nastavili su da održavaju veze sa njom, pa je Jovan Vukmanović (sa suprugom Jelenom) ostavio legat biblioteci Crnogorske akademije nauka i umjetnosti, kao i Arso Milatović (sa suprugom Vojkom), koji je tokom diplomatske službe prikupio značajan broj antikvarnih knjiga.<sup>202</sup> Vojo Šobajić je, službujući u Avganistanu napravio kolekciju avganistanskog stakla i terakote koju je poklonio muzeju u svom rodnom Nikšiću. Mnogi crnogorski kadrovi u jugoslovenskoj diplomatiji nastaviće službu u diplomatiji SRJ i SCG, odnosno Ministarstvu inostranih poslova Republike Crne Gore, i, potom, nezavisne crnogorske države. Mnogi mladi kadrovi koji su karijeru započeli u diplomatskoj službi SFRJ kasnije će, do današnjeg dana, zauzimati značajna mjesta u crnogorskoj diplomatiji. To pokazuje kontinuitet i značaj mjesta koje je imala epoha socijalističke Jugoslavije u istoriji crnogorske državnosti i diplomatije.

Boris VUKIĆEVIĆ

## MONTENEGRIN CADRES IN THE DIPLOMATIC SERVICE OF SOCIALIST YUGOSLAVIA

### *Summary*

After losing its independence after the First World War, Montenegro became part of the unitary Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (since 1929, Kingdom of Yugoslavia). Just a few diplomats of Montenegrin origin played a part in the diplomatic service of the new country, and even then mostly for a short period, and not in legations in significant countries. After the Second World War and the revolution which brought to power the Communist Party of Yugoslavia, things changed significantly. Montenegro became an equal federal unit of the Federal People's Republic of Yugoslavia (since 1963, Socialist Federal Republic of Yugoslavia.) As Montenegrin communists and partisans played an important role in the Party, many Yugoslav diplomats from Montenegro would be influential in policy making and would cover important positions in the diplomatic and consular network of the country. Overall, almost 80 Yugoslav ambassadors and heads of missions in the period between 1945 and 1991 were from Montenegro. Since many

<sup>202</sup>*Katalog biblioteke-poklona Arsa i Vojke Milatović*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Titograd, 1984, str. 5.

diplomats who started their careers in the Yugoslav service would continue to serve and to develop the diplomatic network of independent Montenegro, the diplomats, institutions, and events of the socialist era may serve as a bridge between the two epochs - of the Kingdom of Montenegro and the contemporary Montenegrin state.